

MemoriiJurnale

Lena Constanțe (1909–2005) a făcut studii de arte aplicate la Universitatea din București, pentru ca, înainte de al Doilea Război Mondial, să se alăture echipelor de cercetători conduse de Dimitrie Gusti (cea mai importantă manifestare a școlii de sociologie românești din perioada interbelică). Apropiată de cercurile comuniste prin prietenia cu Lucrețiu Pătrășcanu și soția lui, imediat după război va participa la întemeierea primului teatru românesc de marionete, la București, împreună cu aceasta din urmă. Va fi arestată în „lotul Pătrășcanu“, acuzată, judecată și condamnată, într-unul dintre cele mai răsunătoare procese staliniste montate de noua putere comunistă din România. Va ispăși o vină inexistentă, până în 1962; la ieșirea din închisoare, după o scurtă perioadă de domiciliu forțat, revine la București și lucrează ca grafician și creator de marionete. În 1968 este reabilitată politic, asemenea tuturor celor condamnați în lotul respectiv, primește dreptul de a semna și de a-și expune creațiile. Tapiseriile sale, care utilizează fâșii de țesături vechi, țărănești, integrate în ansambluri de mari dimensiuni și de o intensitate compozițională aparte, au un succes extraordinar, atât în țară, cât și în străinătate, și îi atrag noi conflicte cu puterea comunistă. Are, cu toate acestea, dreptul de a călători în străinătate, alături de soțul ei, Harry Brauner (și el, una dintre victimele aceluiași proces stalinist), un renumit etnomuzicolog. Este autoarea unor texte pentru copii – *Păpușile harnice* (1972), *Păpușile harnice în grădiniță* (1975), *O poveste cu un tată, o mamă și trei fete* (1995) –, dar înainte de apariția celor două volume de memorii din închisorile comuniste – *Evadarea tăcută. 3 000 de zile singură în închisorile din România* (publicată în 1990, la Paris, sub titlul *L'évasion silencieuse*, apoi în românește la Editura Humanitas, în 1992 și reeditată la Editura Florile Dalbe în 1995; cartea a fost de asemenea tradusă în engleză, italiană și spaniolă) și *Evadarea imposibilă. Penitenciarul politic de femei Miercurea-Ciuc, 1957–1961* (Editura Fundației Culturale Române, 1993, reeditată la Editura Florile Dalbe în 1996) – nu era, practic, cunoscută ca scriitoare. Regizorul Thomas Ciulei îi consacră un film documentar impresionant, *Nebunia capetelor (La folie des têtes)*, dispărut în chip nefericit din rețelele de distribuție, odată cu firma care îl produsese, în tulburii ani '90 ai postcomunismului românesc.

Lena Constante

EVADAREA TĂCUTĂ

3 000 de zile singură
în închisorile din România

În versiunea românească a autoarei

Ediție îngrijită,
studiu introductiv și note de
IOANA BOT

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Emilia Ionașcu, Dan Dulgheru

Tipărit la R.A. Monitorul Oficial

Lena Constante
L'évasion silencieuse. Trois mille jours seule dans les prisons roumaines

© HUMANITAS, 2013, pentru prezenta versiune românească

Lucrare apărută cu acordul COPYRO – Societate de Gestiune Colectivă
a Drepturilor de Autor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CONSTANTE, LENA
Evadarea tăcută: 3000 de zile singură în închisorile
din România / Lena Constante; îngrijire de ed.,
studiu introd., note: Ioana Bot. – București: Humanitas, 2013
ISBN 978-973-50-3930-1
I. Bot, Ioana (ed.; pref.)
75(498) Constante, L. (0:82-94)
343.8(498)(0:82-94)
821.135.1-94
929 Constante, L. (0:82-94)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382 / 0723 684 194

PRIMA PARTE
Ianuarie 1950–aprilie 1954

CAPITOLUL 1

Prima închisoare

Prima mea închisoare nu avea decât 17 celule. Am rămas acolo de la 17 ianuarie 1950, data arestării mele, până la sfârșitul lunii aprilie. Era o închisoare specială. Secretă. Nu știam ce se putea întâmpla în această clădire mare, de două-trei etaje și al cărei subsol fusese transformat în închisoare. Nu am cunoscut din acea clădire decât cele patru celule pe care, rând pe rând, le-am ocupat. Carcera. Sala de dușuri unde făceam „manej“. Un birou de anchetă la etaj, closetele și o scară.

Sunaseră la ușa mea noaptea, la orele 11. Când am auzit soneria, am știut că erau ei. Nemișcată, ținându-mi respirația, îi auzeam cum sună. Aș fi putut să fug. Să trec de pe terasa mea pe terasa vecină. Și după aceea? Să-i trezesc pe vecini? Să trec prin apartamentul lor? Să cobor pe scara de serviciu? Și după aceea? Chiar dacă reușeam să ies în stradă fără să fiu văzută, unde mă puteam duce? Unde mă puteam ascunde? La părinții mei? Ar fi fost primul loc unde ar fi venit să mă caute. Mi-ar fi hăituit toți prietenii. Nimic nu i-ar fi putut opri. În cele din urmă aș fi fost prinsă și toți cei care m-ar fi ajutat ar fi fost pierduți.

Locuiam la etajul șase. Câteva minute am șovăit. Să mă arunc pe fereastră? Cei de la ușa începuseră să se enerveze. Știau bine că eram înăuntru. Portarul mă văzuse intrând. Probabil că le-a spus-o. Ferestrele apartamentului erau luminate.

De jos, din stradă, trebuie să le fi văzut. Cu pași înceți, m-am dus către ușă. Era miezul nopții.

Prima noapte petrecută în pușcărie nu mi-o aduc aminte, pesemne am dormit.

Prima zi de detenție, 19 ianuarie 1950. Anchetă. Un milițian îmi spune să mă așez la o măsuță. În fața mea, un birou mare. Un bărbat. Are o ceafă de taur. Îmi pune mai multe întrebări. Nu cunosc răspunsurile la aceste întrebări. Vorbește cu un accent străin. Nu știu nimic despre oamenii de care îmi vorbește. I-o spun. Declară că mint. Îmi ordonă să mărturisesc tot. Să mărturisesc? Ce?

Am crezut că am noroc. Neștiind nimic, nu voi putea spune nimic. Unele nume de care vorbea nu le auzisem niciodată. Cita și nume cunoscute, dar erau numele celor mai buni prieteni ai mei. Cu toții respectabili și respectați. Puteam răspunde cu sinceritate: nu! Am fost foarte mirată văzând că nu mă crede. Insista. Stăruia să-i spun adevărul. Apoi s-a înfuriat. A început să strige. A afirmat că are dovada minciunilor mele. Mi se face frică. Pare sincer. Spune că își pierde timpul pentru binele meu, pentru a mă convinge să mărturisesc. Îmi va da timp de gândire. Tot timpul de care am nevoie. Mă cuprinde teama.

A 2-a, 3, 4, a 5-a zi de detenție – 23 ianuarie 1950. Anchetele urmează una după alta. Trec mai multe zile de luptă inegală. Vocea îi devine din ce în ce mai amenințătoare. Toate acele zile nu mi-au lăsat decât o amintire confuză. Aproape că am uitat celula, scara, biroul. Pe omul acela nu l-aș mai putea recunoaște. Memoria nu mi-a păstrat vie decât teama ce mă cuprinsese. Nu mai eram decât un nimeni. Nu mai eram nimic. Adevărul meu nu mai era adevăr. Adevărul meu nu era adevărul lor. Dar care era adevărul lor? Mi-a trebuit vreme multă pentru a înțelege.

Orice anchetator, în limita drepturilor sale, poate folosi anumite stratageme. O știam. A obține încrederea acuzatului, a-l înșela, chiar a-l amenința fac parte din tactica sa. Speranța și teama îi sunt armele. Poate deci să le folosească. În limitele drepturilor sale. Depășirea acestor limite este neomenească. Trecerea de la amenințare la tortură este neomenească. Să-i lovești trupul este criminal.

În acele prime zile de interogatoriu nu puneam la îndoială buna-credință a anchetatorului. Îi socoteam întrebările sincere. Din punctul lui de vedere, întrebări cinstite. Din punctul de vedere al meseriei lui, o atitudine corectă. Înapoi în celulă îmi chinuiam mintea. Ce argumente să găsesc pentru a-l convinge. Pentru a-i dovedi că se înșală? Nu aveam, într-adevăr, nimic de spus. Nici despre mine, nici despre alții.

Tăgăduielile mele sunt zadarnice. Reușesc numai să-l înfurie. Mă privește cu ochi încărcăți de ură. Ochi de nebun. Ajung să mă îndoiesc de mine însămi. Oare mi-am pierdut mințile? Fricii mele i se adaugă un nou chin.

Paznicii mă împing în birou de mai multe ori pe zi. La orice oră. Chiar în plină noapte. Scara, anchetatorul, întrebările, amenințările, frica.

Își îmbracă sadismul în cuvinte-capcană. Vorbește de datorie, de răspundere, de binele public. Cuvinte de care te izbești, care îți jupoaie carnea, care îți sug sângele. Te omoară. Folosește orice mijloc. Îi este permis orice. A-și impune adevărul „său“ i-a devenit idee fixă. Pentru acest dement nu există lege, pentru că legea este el. Și tot el este și dreptatea. Și răzbunarea. El este Dumnezeu.

După câteva zile mă pedepsește.

A 6-a, 7, a 8-a zi de detenție – 25 ianuarie 1950. Ca de obicei, după „deșteptare“, paznicul deschide ușa și mă duce la closet. Pe culoar, o chiuvetă mică, o bucată de săpun, un

prosop foarte murdar, un pieptene cu dinții rupți, plin de jeg și de păr. Acolo mă spăl pe mâini și pe față. Mă simt murdară.

Paznicul merge întotdeauna înaintea mea. De data aceasta, nu mă duce către celula mea. Se oprește acolo unde culoarul formează un unghi drept, deschide o ușă și-mi face semn să intru. Închide ușa. Răsucește cheia. Mă aflu într-o carceră de un metru pe doi. Tavanul mansardat coboară brusc până la un metru de podea. Nu se poate sta în picioare decât pe o suprafață de un metru pătrat. Pe jos, ciment. În zidul din fund, o deschizătură spre exterior. Înaltă de douăzeci și cinci de centimetri, lungă de cincizeci. Ferestruica este astupată din exterior cu o scândură. Nu pot să o văd, dar o pot pipăi. Paznicul deschide vizeta. Îmi aduce la cunoștință că nu am voie să stau pe jos. Trebuie să rămân tot timpul în picioare.

Suntem în ianuarie. La noi iarna e grea. Încăperea nu este încălzită. Rafale de vânt, valuri înghețate pătrund prin crăpături. Nu am pe mine decât o fustă plisată subțire, o bluză și o jachetă de lână. Mi se face frig. Îmi strâng brațele la piept. Îmi lipesc picioarele unul de altul. Îmi este frig. Să umblu, nu am loc. Nu pot face decât un singur pas. La al doilea mă lovesc cu capul de tavanul mansardat. Îmi este frig. Fac mișcări de gimnastică. E și mai rău. Tot trupul îmi îngheață. Reușesc să-mi înfășor picioarele cu fusta, aducându-i poalele în față până la talie și vârându-le sub cordon.

Mi-e din ce în ce mai frig. Încep să-mi clănțane dinții. Din când în când, vizeta se deschide. Paznicul mă privește. La prânz, pesemne, îmi întinde prin ușa întredeschisă o felie subțire de pâine.

În primele ore nu sufăr decât de frig. Brusc, îmi simt obo-seala. De ore întregi stau în picioare. Aproape fără să mă mișc, din lipsă de loc. Sprijinindu-mă când de un zid, când

de altul. Mă dor picioarele. Mi se umflă gleznele. Mi-e foarte frig. Mi-e frig până la oase. Obosită. Sunt obosită. Sunt moartă de oboseală... Încep să murmur: sunt moartă de oboseală... obosită... obosită... atât de obosită... Mă concentrez pe ideea de oboseală, ca să-i uit senzația. Șoapta aceasta neîntreruptă mă adoarme. Reușeam să adorm câteva secunde. În picioare. Fără să mă clatin. Un pumn răsună în ușă. Mă trezește.

Nu știu de câte ore sunt aici. Nu știu dacă este zi sau este noapte. Chiar din prima seară am văzut pe culoar, pe masa paznicului-șef, un telefon. Îl aud cum sună, la orice oră. Cheamă la interogatoriu. Atunci una din cele șaptesprezece celule se deschide. Pași înfundați se aud de-a lungul culoarului. Urcă scara... Mi-e groază de acest telefon. De spaima anchetei. Cum îi aud sunetul ascuțit și puternic, nu mai simt nici frigul, nici oboseala, nici somnul. Nu mai îmi simt nimic decât frica.

Cuvintele cer timp. Nu pot spune totul dintr-odată. Cum să exprim această spaimă? Mi-ar trebui un cuvânt unic. Un cuvânt de sinteză. Un cuvânt lovitură de ciomag. Un cuvânt lovitură de trăznet. Un cuvânt însângerat. Urlat cu gâtul strâns de spaimă. Așteptarea așezată în golul stomacului. Inima zdrobită de groază. Spaima care-ți răsuțește pieptul, sus, la stânga, un loc, un punct, unde – de obicei – nu se află nimic. Inima. Un cuvânt din carne. Un cuvânt din sânge. Acest cuvânt nu există.

Atâtea cuvinte și nimic nu e spus încă. Cum să spui disperarea? Revolta? Durerea fizică a inimii? Durerea aceasta care șterge tot. Nimic nu se mai petrece în minte. Nimic nu se mai petrece în acest loc straniu pe care-l localizez cu greutate. În spatele ochilor. Mai sus încă. Atât de mai sus, încât este aproape exterior celuiilalt „eu“ dezgustător, trupul meu. Nu! Nimic nu se petrece în cap. Totul se petrece numai

în această masă de carne, de obicei insensibilă, mută, inexistentă. Deodată, în acest rău, în durere, în frică, îmi simt inima dușmană. Știam, doar teoretic, că este acolo. Acuma o simt. Mă doare. Mă doare până la țipăt. Și pânțele și intestinalele mi se strâng, mi se strâng mai tare și mai tare, fără oprire.

...spre mine? Nu. Altă ușă se deschide. Mi-e din nou frig. Atât de frig. Tremur. Dinții îmi clănțâne. Cu un zgomot mărunț. Jalnic. Și eu sunt jalnică. Murdară, nepieptănată, tremurând toată și înfometată. Închisă într-o cușcă, în afara legii, în afara timpului, eram într-adevăr jalnică. Cu atâta nevoie de mila cuiva, de mila oricui. Dar eu eram singură, cu totul singură...

Și, totuși, centrul lumii eram eu. Pentru mine lumea nu exista în jurul meu decât pentru că eu luam cunoștință de ea. Acceptând-o, nu eram oare aceea care o făceam reală? Acceptându-i realitatea, îmi acceptam, totodată, și suferința. Ca să trăiesc trebuia să n-o accept. Ca să-i supraviețuiesc, s-o distrug.

În carcera aceea, de-a lungul unor ore fără de sfârșit, am avut conștiința dualității mele. Eram făcută din două ființe. Pentru că eram acolo și mă vedeam acolo. Eram făcută din două ființe. Pentru că nu puteam trece prin acea ușă zăvoată și totuși puteam fi în altă parte.

Anchetatorul îmi dăduse ordinul să mă gândesc și să-mi amintesc faptele pe care – zicea el – mă prefăceam a nu le cunoaște. Trebuia, dimpotrivă, să uit, să uit tot, începând chiar cu el. Trebuia să nu mai aud zgomotul vizetei. Să nu mai văd ochiul paznicului. Să nu mai simt frigul. Să nu mai simt foamea. Trebuia să scap. Să fug. Neputând trece de partea cealaltă a zidului, trebuia să fug din mine însămi. Să părăsesc trupul acesta care nu-mi era decât durere. Această carne mizerabilă, îndurerată și înfometată. Să neg „eul” pro-

priului meu trup. Să nu-i mai trăiesc durerea. Să nu mai tremur de frica lui. Corpul meu nu putea să fie decât aici. Eu puteam să fiu oriunde. El nu avea nici măcar loc să-și miște picioarele dureroase. Eu îmi voi face să crească aripi. Aripi de pasăre. Aripi de vânt. Aripi de stele. Și am să evaderez...

A fost începutul unei lungi ucenicii. Evadarea nu este lucru ușor. N-am reușit s-o învăț decât încetul cu încetul. De-a lungul mai multor etape.

Nu mai puteam de oboseală. M-am lăsat să alunec de-a lungul zidului. Mi-am îndoit genunchii. M-am așezat pe jos, făcută covrig. Aud vag zgomotul vizetei. S-a deschis. S-a închis. Paznicul n-a spus nimic. S-a îndepărtat. Cu fruntea pe genunchi, cu brațele încolăcite în jurul picioarelor, ghemuită pe jos, adorm. Ca un câine. Mai rău decât un câine. Măcar el, câinele, se poate târî să-și caute un adăpost. Poate avea norocul să găsească o ladă cu gunoi. Să găsească un colț de pâine, un os. Trebuie să-i invidiem pe câini. Să-i plângem pe oameni.

Frigul mă trezește. Cementul de pe jos e rece gheață. Mă scol cu greu în picioare. Frec cu talpa cimentul. Oboseală. Schimb piciorul. Îmi încălzesc locul. Mă așez din nou pe jos. Din când în când repet operația.

O lovitură în ușă. „Scoală-te!“ Mă scol. Suntem a doua zi de dimineață. Un paznic mă duce la closet. Acolo e cald. Colacul de lemn e cald. Aș vrea să rămân acolo. Așezată. Să nu mai ies. Bate la ușă. Din nou carcera. Prin ușa întredeschisă mi se dă o felie subțire de pâine. O strachină cu apă.

Telefonul... Pentru mine. Din nou, biroul. Călăul. Mă întreabă dacă m-am gândit. Nu pot răspunde. Îmi clănțane dinții. Nu pot să-i împiedic să clănțane. Nu mă pot opri din tremurat. Un paznic îmi aduce o ceașcă cu ceai. El îmi ordonă să-l beau. Ridic ceașca. Măinile îmi tremură. Picături

stropesc masa la care el mi-a spus să mă așez. Am reușit, în sfârșit, să-mi beau ceaiul. M-a încălzit puțin. Nu mult, dar nu mai tremur.

El vorbește. Despre drepturile sale. Despre puterea sa. Despre forța pe care o reprezintă. Despre răbdarea lui. Despre răbdarea nesfârșită a acestei forțe. Totul depinde, spune el, de mine. De bunăvoința mea. El îmi cunoaște activitatea „criminală”. Toate fărădelegile mele îi sunt cunoscute. Au în mâini toate dovezile. Mă pot judeca și condamna. Dacă voi continua să neg, voi fi judecată cu ceilalți acuzați și condamnată. Condamnată la moarte. Dar dacă accept să-i ajut, spunând tot „adevărul” despre ceilalți acuzați, îmi vor da drumul din închisoare. El nu mă poate elibera imediat, dar îmi promite condiții de viață excelente. Îmi vor îndeplini toate dorințele. Îmi vor pune la dispoziție o casă, haine, hrană, cărți. Până la proces. Martor al acuzării. Voi fi martor al acuzării. După aceea, libertatea. Pot să aleg. Iertarea crimelor mele sau moartea. Mai îmi dă timp de gândire. Și spațiu... Carcera.

Mi-e din nou frig. Un frig de moarte. Dureros. Evadarea e departe. Mă strădui să gândesc. Să înțeleg. Martor al acuzării... Ce vrea să spună!

Ce acuzație? Cum ar putea cunoaște „crimele” mele, de vreme ce aceste crime nu au fost făptuite? Nu am „lucrat” niciodată pentru nimeni. Nici înainte, nici după război. Nici în timpul războiului. Singurul lucru ce-l făcusem era ajutorul dat uneia din femeile lor. Din milă. Din ura față de fascism. Cu toate riscurile. Am ascuns-o în două rânduri, câteva zile, în apartamentul meu. Era căutată de poliția fascistă. Fotografia îi apărea în ziare. Cu informația falsă că i s-ar fi găsit trupul, neînsuflețit. Înecat, mi se pare. Poliția cerea oricui ar recunoaște-o să vină s-o identifice. Asta era tot. Nu făcusem nimic altceva. Nici în bine, nici în rău, și eram sănătoasă la minte.

Deci, omul acesta mințea. Acum mi-o dovedise. Ancheta aceasta era dubioasă. O anchetă caută să descopere ceva. Faptele și mobilele lor. Ca să arestezi pe cineva ai nevoie de ceva mai mult decât de bănuieli. Dar caută oare acest om să descopere cu adevărat ceva? Nu! Știa de la bun început că nu are nimic de descoperit. De altfel, atitudinea lui era o dovadă. Și amenințările. Voia să mă sperie. De ce?

Tremurând de frig, îmi trecea prin gând și o altă posibilitate. Poate că primise un denunț mincinos împotriva mea. Dar chiar și în acest caz, ce ar fi trebuit să facă? Să se informeze. Să caute adevărul, punându-mi întrebări precise. Nu. Ancheta aceasta era o măsluire. Care nu ținea seama de limitele nici unei legi.

Adevărul? Ce-i păsa lui de adevăr. Scopul lui era să dea naștere unui alt adevăr. Cum? Prin puterea cuvintelor. Căci cuvintele pot spune un lucru și contrariul acelui lucru. Pot uni sau separa. Pot exprima sau ascunde. Pot crea sau distruge. Pot înșela. Trăda. Omorî. Cuvintele pot orice.

La prânz, paznicul îmi dă puțină zeamă caldă și felia de pâine. Căldura acestei așa-zise supe, a acestei ape cu gust îndoielnic, este înduioșătoare. Prietenoasă.

Secundă după secundă, minutele se târâie fără oprire. Grele, înghețate. Din când în când, sună telefonul. Aud pași. Voci înfundate îmi ajung la ureche prin ușă. Vizeta se deschide. Vizeta se închide. Viața închisorii.

Îmi este somn. Reușesc să adorm din nou. În picioare. Doborâtă de oboseală. Dar mai ales mă strădui să gândesc logic. Să alung abureala care pune stăpânire pe mintea mea. Să reflectez. Să înțeleg.

Martor al acuzării... Martor al acuzării... Erau cuvinte înspăimântătoare și care mă înspăimântau de moarte. În cuvinte limpezi însemna să acuz pe unul sau pe altul dintre acuzați. Cum să-i acuz? De care fapte? Și de ce să-i acuz eu?

CUPRINS

Tăcerea cuvintelor

Studiu introductiv de Ioana Bot	5
<i>Notă asupra ediției.</i>	35

EVADAREA TĂCUTĂ

Prima parte

Ianuarie 1950–aprilie 1954

1. Prima închisoare	43
2. A doua închisoare	87
3. A treia închisoare	135
4. A patra închisoare	158

Partea a doua

Antecedente

5. Aprilie–octombrie 1948	193
-------------------------------------	-----

Partea a treia

Penitenciarul

6. Dumbrăveni	225
7. Zidurile vorbesc. Penitenciarul Miercurea-Ciuc	300

Addenda

Autocritică.	363
----------------------	-----

La prețul de vânzare se adaugă 2%
reprezentând valoarea timbrului literar.